

Lausunto

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

SiV@eduskunta.fi

Asia: Sanaston lausunto valtioneuvoston kirjelmästä eduskunnalle (teosten saatavuuden parantaminen näkövammaisten ja lukemisesteisten hyväksi) U 62/2016 vp.

Kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö Sanasto ry, Sanasto rf (jäljempänä Sanasto) kiittää mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston kirjelmästä eduskunnalle koskien ehdotuksia Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi tekijänoikeudella ja lähioikeuksilla suojattujen teosten ja muun aineiston tietyistä sallituista käytöistä sokeiden, heikkonäköisten tai muulla tavoin lukemisesteisten hyväksi (VIP-direktiivi) ja direktiivin 2001/29/EY muuttamisesta sekä asetukseksi tiettyjen teosten ja muun aineiston esteettömien kappaleiden rajat ylittävistä vaihdosta unionin ja kolmansien maiden välillä (VIP-asetus).

Sanasto on kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö, joka valvoo kirjallisuuden tekijöiden oikeuksia ja etuja. Edustamme lähes 7000 suomalaista kirjallisuuden tekijää. Sanaston jäsenjärjestöjä ovat Finlands svenska författareförening rf, Suomen Kirjailijaliitto ry, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry sekä Suomen tietokirjailijat ry.

Sanaston pääviestit

- *Pidämme tärkeänä, että kirjallisuuden ja kulttuurin saavutettavuutta näkövammaisille ja muille lukemisesteisille edistetään.*

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

- *Tavoitteet ja mahdolliset rajoitukset on toteutettava mahdollisimman vähän tekijöiden oikeuksiin puuttuen. Tämä ei direktiiviehdotuksessa toteudu, eikä Suomi voi hyväksyä direktiiviehdotusta esitetystä muodosta.*
- *VIP-direktiivin ei tule viedä tekijänoikeuden rajoituksia pidemmälle kuin Marrakeshin sopimuksessa edellytetään. Jäsenvaltioilla tulee olla Marrakeshin sopimuksen mukainen oikeus säätää tekijöiden korvausoikeudesta silloin, kun teoksia saatetaan rajoitussäännöksen nojalla erityisryhmän saataville.*
- *Rajoitussäännöksen tarkoittaman erityisryhmän piiriin ja sen pysymiseen rajoitussäännöksen tarkoituksen mukaisissa puitteissa tulee kiinnittää erityistä huomiota varsinkin, jos asiakashankintaa suoritetaan esimerkiksi yleisten kirjastojen toimesta.*
- *Marrakeshin sopimuksen ja direktiivin tarkoitus ja tavoitteet saavutetaan, kun teokset tuodaan näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten saataville, luettavaksi ja selailtavaksi. Mikäli teoksesta jää kuitenkin pysyvästi kappale käyttäjän haltuun ja tämä saa omistusoikeuden teoskappaleeseen, tulee tekijöille turvata oikeus korvaukseen.*

Yleistä

Teosten saattaminen näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten saataville on ehdottoman kannatettavaa. Sanasto pitää tärkeänä, että kaikille yhteiskunnan jäsenille turvataan yhdenvertainen mahdollisuus nauttia kirjallisuudesta ja kulttuurista. Kulttuurin ja kirjallisuuden saavutettavuus edistävät osallisuutta ja täysimääräistä osallistumista yhteiskunnan toimintaan. Marrakeshin sopimuksen hyväksyminen helpottaa julkaistujen teosten saataville saattamista lukemisesteisille.

Tekijänoikeuden peruslähtökohta on tekijän yksinoikeus määrätä teostensa käytöstä. Tekijän yksinoikeutta voidaan kuitenkin rajoittaa käytännön tarpeiden tai painavien yhteiskunnallisten syiden vuoksi. Tekijänoikeuden rajoituksilla on lisätty vammaisten mahdollisuuksia käyttää eri teoslajeja samalla tasa-arvoa sekä sivistyksellisten perusoikeuksien toteutumista edistäen. On huomattava, että Suomen tekijänoikeuslainsäädäntö vastaa jo nyt suurilta osin Marrakeshin sopimuksen tavoitteita.

Tekijänoikeuden rajoitus- ja poikkeussäännöksiin tulee soveltaa ns. kolmen kohdan testiä: ne saavat koskea ainoastaan määrättyjä erityistapauksia, eivät saa olla ristiriidassa teosten tavantomaisen hyödyntämisen kanssa eivätkä ne saa kohtuuttomasti haitata oikeudenhaltijoiden etujen ja oikeuksien toteutumista. Teosten saavutettavuuden lisääminen tulee toteuttaa siten, että käyttäjien ja tekijöiden oikeudet ovat tasapainossa ja että rajoituksilla puututaan mahdollisimman vähän tekijöiden oikeuksiin rajoitussäännösten tavoitteiden saavuttamiseksi. Teki-

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

jänoikeuden mahdollisista rajoituksista oikeudenhaltijoille koituvat kustannukset tulee korvata esimerkiksi valtion toimesta.

Mahdollisuus tekijöiden korvausoikeudesta säätämiseen

Ehdotus VIP-direktiiviksi sisältää ehdotukset Marrakeshin sopimuksen voimaansaattamiseksi EU:n alueella. Direktiiviehdotus menee kuitenkin tekijöiden oikeuksien rajoittamisen näkökulmasta huomattavasti kansainvälistä sopimusta pidemmälle.

Marrakeshin sopimuksen 4 artiklassa säädetään esteettömässä muodossa olevia jäljennöksiä koskevista rajoituksista ja poikkeuksista kansallisessa lainsäädännössä. Jäsenvaltioille säädetään velvollisuus säätää kansalliseen tekijänoikeuslainsäädäntöön tarvittava poikkeus tai rajoitus, jotta sopimuksenmukaiset oikeudet voidaan toteuttaa. Valtiot voivat kuitenkin artiklan mukaan rajoittaa oikeudet koskemaan ainoastaan teoksia, jotka eivät ole kyseisillä markkinoilla kaupallisesti saatavilla esteettömässä muodossa edunsaajien kannalta kohtuullisin ehdoin.

Marrakeshin sopimuksen mukaan jäsenvaltioilla on myös mahdollisuus säätää tekijöille suoritettavasta korvauksesta, kun teoksia hyödynnetään rajoitusten perusteella erityisryhmän hyväksi. Sopimus jättää täten liikkumavaraa rajoitusten ja poikkeusten toteuttamiselle. Tätä liikkumavaraa on direktiiviehdotuksessa rajoitettu voimakkaasti. Direktiiviehdotuksen johdantokappaleessa 11 todetaan, ettei jäsenvaltioilla tulisi olla oikeutta asettaa lisäehtoja – kuten korvausvelvollisuutta tai vaatimusta kaupallisuuden saatavuuden tarkastamisesta – direktiivin mukaiselle teosten käytölle. Sanasto vastustaa kyseisen kaltaisen laajennuksen tekemistä ja ehdottaa kyseisen johdantokappaleen poistamista tai vähintään sen muokkaamista vastaamaan Marrakeshin sopimuksen 4 artiklan 4 ja 5 kohtaa. Varsinaiseen direktiivitekstiin tulee lisätä artikla, jossa säädetään jäsenvaltioille mahdollisuus asettaa Marrakeshin sopimuksen mukaisia rajoituksia sekä määrätä oikeudesta korvaukseen direktiivin mukaisesta käytöstä.

Valtioneuvoston kirjelmässä eduskunnalle on huomioitu korvausoikeudesta säätämisen mahdollisuuden puute, mikä on hyvä asia. Korvausoikeudesta säätämismahdollisuus on minimivaatimus sille, että Suomi voisi hyväksyä direktiivin. Tämä tulisi selkeästi käydä ilmi myös valtioneuvoston kirjelmässä eduskunnalle.

Pääsyn tarjoaminen teoksiin

Tekijänoikeutta on direktiiviehdotuksessa rajoitettu siten, että kirjalliset teokset voidaan saattaa erityisryhmän haltuun lähtökohtaisesti millä keinolla tahansa. Teoskappaleet voivat myös jäädä pysyvästi erityisryhmän haltuun. Rajoitussäännöksellä mahdollistettaisiin käytännössä

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

omistusoikeuden syntyminen teoskappaleisiin. Tämä ylittää mielestämme selvästi sen, mitä yhtäläisen mahdollisuuden tarjoaminen teoksista nauttimiseksi edellyttäisi.

Suomen lainsäädännön nykyisten rajoitussäännösten nojalla voidaan valmistaa teoksista äänikirjoja erityisryhmän käyttöön ja saattaa fyysinen teoskappale lainaamalla käyttäjien saataviin. Viime vuosina äänikirjoja on välitetty myös suoratoistona verkon kautta. Mikäli lainattu teoskappale on jäänyt pysyvästi käyttäjän haltuun tai sähköisessä muodossa oleva äänikirja on ollut mahdollista ladata käyttäjän päätelaitteelle, on tekijöille suoritettu käytöstä korvaus. Nykyinen tekijänoikeuslain (404/1961) 17 § säätelee teosten saattamista vammaisten käytettäväksi. Tekijänoikeuslain 17 § 4 momentissa tekijälle on säädetty oikeus korvaukseen kappaleen valmistamisesta myytäväksi ja teoksen välittämisestä vammaiselle siten, että tämän haltuun jää pysyvästi kappale teoksesta. Direktiiviehdotusta tulee muuttaa siten, että tämä olemassa oleva korvaus voidaan säilyttää jatkossakin.

Rajoitussäännösten tarkoittama kohderyhmä ja kappaleen valmistamiseen oikeutettu organisaatio

Näkövammaisia ja muita lukemisesteisiä koskevan tekijänoikeuden rajoitussäännöksen yhteydessä on kiinnitettävä huomiota siihen, että teoskappaleita saatetaan ainoastaan kohderyhmään kuuluvien saataville. Kohderyhmä on jatkuvasti laajentunut ja ryhmän asiakashankintaa on tehostettu siten, että asiakkaaksi rekisteröityminen ja teosten lainaaminen on mahdollista myös yleisistä kirjastoista käsin. Erityistä todistusta lukemisesteestä ei enää vaadita. Valvonta on erityisen tärkeää silloin, kun teoksista valmistetaan kappaleita sähköisessä muodossa. Mahdolliset järjestelmän väärinkäytökset eivät ole kenenkään etu. Vastuiden ja valvonnan järjestäminen rajoitussäännöksen käytäntöihin on näin ollen välttämätöntä.

VIP-asetusehdotuksessa säädetään esteettömien kappaleiden rajat ylittävistä vaihdosta unionin ja kolmansien maiden välillä. Teosten rajat ylittävässä käytössä on tärkeää varmistaa, että teoksen päätyvät vain rajoitussäännöksen tarkoittamaan erityisryhmään kuuluvien henkilöiden käytettäväksi.

Direktiivissä ja asetuksessa 'hyväksytyllä yksiköllä' tarkoitetaan organisaatiota, joka tarjoaa edunsaajajeniköille palveluja koulutuksen, opettajakoulutuksen, yksilöllisesti mukautetun lukemisen tai tiedonsaannin alalla päätoimintanaan tai yhtenä päätoiminnoistaan tai yleishyödyllisistä tehtävistään voittoa tavoittelemattomalta pohjalta. Asetuksen 5 artiklassa on esitetty hyväksytyille yksiköille vaatimuksia, joilla pyritään estämään väärinkäytöksiä. Mielestämme nämä vaatimukset tulee kirjata myös osaksi VIP-direktiiviä.

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

Valtioneuvoston kirjelmässä esitettyä Suomen kantaa komission ehdotuksiin tulee organisaation hyväksymismenettelyn ja rajoitussäännösten kohderyhmän osalta tiukentaa. Kirjelmän mukaan

"Valtioneuvoston asetuksella on nykyisin hyväksytyt järjestöt, joilla on oikeus valmistaa äänikirjoja vammaisten hyväksi. Vastaava hyväksyntä saattaa olla tarpeen myös jatkossa äänikirjojen osalta, joita voivat hyödyntää myös muut kuin direktiiviehdotuksen edunsaajiin kuuluvat henkilöt, jolloin voi syntyä myös väärinkäytön mahdollisuuksia. Suomi suhtautuu myönteisesti sen varmistamiseen, että hyväksytyt yksiköt voivat valmistaa kappaleita ääntä tallentamalla vain edunsaajahenkilöille ja toisille hyväksytyille yksiköille sisämarkkinoilla ja vaihtoon kolmansien maiden kanssa."

Muotoilua tulee muuttaa siten, että rajoitussäännösten tarkoittamien organisaatioiden osalta **hyväksymismenettely on tarpeen myös jatkossa**. Mielestämme organisaation erillisen hyväksymisen tulisi olla itsestäänselvyys silloin, kun tekijöiden oikeuksia rajoitetaan näin merkittävästi. Hyväksytyistä organisaatioista tulee myös pitää rekisteriä. Lisäksi **Suomen tulee komission ehdotuksia koskevassa kannassaan varmistaa, että hyväksytyt yksiköt voivat valmistaa kappaleita teoksista vain edunsaajahenkilöille ja toisille hyväksytyille yksiköille**.

Lopuksi

On tärkeää, että näkövammaisilla ja muilla lukemisesteisillä on yhdenvertainen oikeus ja mahdollisuus päästä osalliseksi kirjallisuudesta, kulttuurista ja sivistyksestä. Direktiiviehdotuksessa esitetyt rajoitukset puuttuisivat tekijöiden oikeuksiin kuitenkin huomattavasti enemmän kuin tarve vaatii. Yhdenvertaisuus ei edellytä, että erityisryhmien edustajat saavat omistusoikeuden tekijänoikeuden suojaamiin teoksiin ja muuhun tekijänoikeussuojan alaiseen aineistoon. On riittävää, että teokset ovat saatavilla, ja että niihin on pääsy. Ehdotetussa muodossaan direktiivissä tekijöiden oikeuksiin tehtävä rajoitus ei läpäise kolmen kohdan testiä, eikä se voi olla esitetystä muodossaan Suomen hyväksyttävissä.

Jäsenvaltioilla tulee olla mahdollisuus säätää korvausjärjestelmistä tarpeen mukaan, jotta voidaan turvata tasapainon säilyminen tekijöiden oikeuksien ja rajoitussäännöksen taustalla olevien päämäärien toteuttamisen välillä. Tekijöille tulee suorittaa korvaus vähintään niissä tilanteissa, joissa pelkän pääsyn tarjoaminen tekijänoikeudella suojattuun sisältöön ylitetään ja teoksesta jää pysyvästi kappale erityisryhmän edustajan haltuun.

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

Rajoitussäännösten oikeudenmukaisuuden ja hyväksyttävyyden kannalta on tärkeää, että rajoitussäännöksen kohderyhmä on riittävän tarkasti määritelty, ja että teoksia rajoitussäännöksen nojalla valmistavien organisaatioiden hyväksymiseksi on olemassa tarkoituksenmukainen ja toimiva prosessi.

Helsingissä 1. päivänä joulukuuta 2016

Anne Salomaa
Toiminnanjohtaja

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

